

JON LEIRFALL

Helleristningene i Hegra

Bronsealderen er en av de store brytningstidene i Europas historie. Med herredømmet over metallene avløses steinalderens stillstand, hvor livet sto stille i årtusener, av en ny og dynamisk tid, og Europas folk gjør det store spranget inn i den utviklingskjeden som fører fram til vår tid. Isolasjonen brytes, Nordens folk kommer i kontakt med Middelhavslandenes kultur. Tinn og bronse skaper verdenshandel — sjøfartens store årtusen er bronsealderen blitt kalt.

Ingen har vel funnet bedre ord for dette veldige omskiftet enn den danske dikteren Hans Seedorff Pedersen:

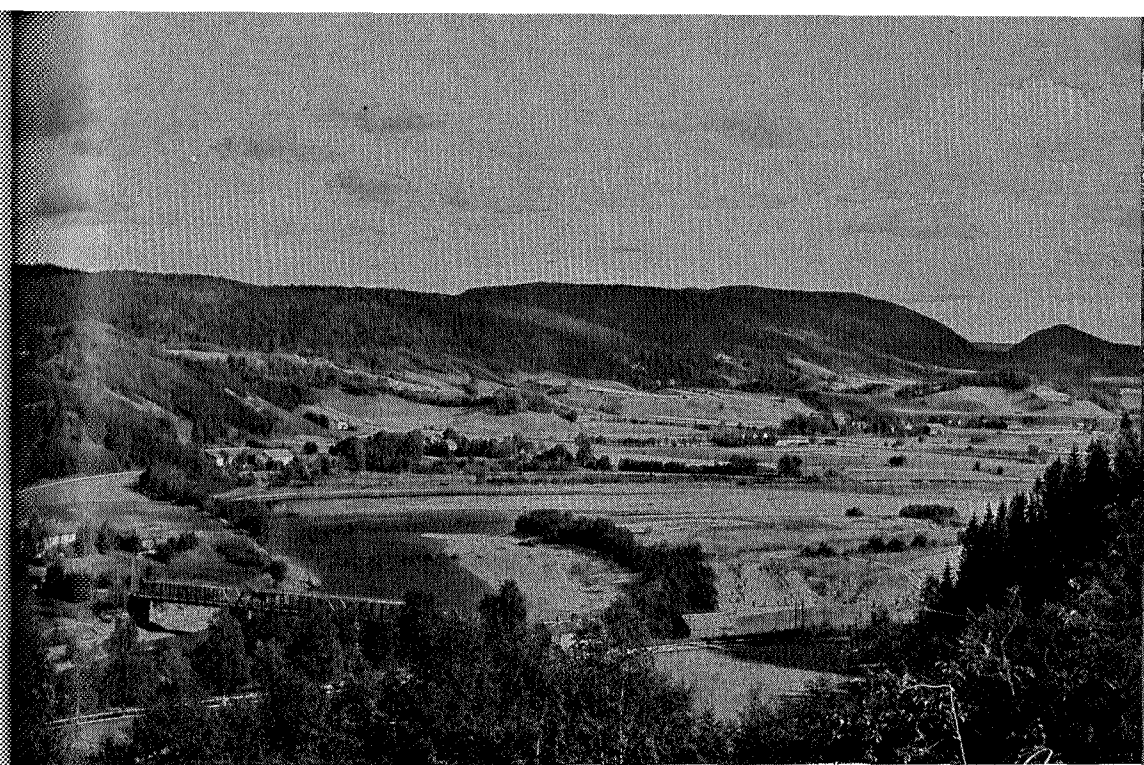
En aftenstund går steinalderbonden i graven «og skyder Tørven over Dyssens Tag».

Og mens kornet suser over graven ligger han og
«lytter undrende til nye Tider
medens bronsesigden gjennom Straaet glider.

* * *

Han hører Lyde som han ikke kender,
en Klang av Smykker og en Klang av Sværd — — —.»

— Med bronsealderen har
«Europa, landet i de stille Vige
hvis Rullesten var Grændsen for hans Rige.»

Som perler på en snor ligger helleristningsfeltene i de solvendte liene i Hegra. I skogkanten midt på bildet ligger det store feltet i Bjørngård, lenger opp Leirfall-feltet. Her har bronsealderens storgårder ligget

Foto: Aune

— Både steinaldermannen og jernalderbonden kan plasseres i norsk miljø, vi synes vi kjenner dem. Men bronsealderen kviler det noe fremmedartet, gåtefullt over, og bronsealdermenneskene står oss liksom så mye fjernere. — Vi kjenner oss ikke riktig i *slekt* med dem.

De veldige gravrøysene fra denne tida forteller oss om høvdinger med rikdom og makt, og de danske gravfunnene har gitt oss mengder av gull og smykker, laget med forfinet smak. De forteller oss også om mennesker som ikke kledde seg for arbeid, og heller ikke var merket av arbeidsslit.

Selve ordet *bronsealder* skaper assosiasjoner om noe praktfullt, aristokratisk, sydlandsk — skinnende våpen og solvarme sommere, rikdom og fred. For etter alt å dømme var bronsealderen en fredelig periode, hvor rikdommene ikke ble skapt ved hærferd og plyndring, men ved produksjon og vareutveksling. Klimaet her i Trøndelag var antakelig som i Sør-England nå, så dyra kunne gå ute hele vinteren.

Vi lå i en utkant av den storslåtte nordiske bronsealderkulturen, som hadde sitt sentrum i Danmark. Vi har lite av funn fra denne tiden, 3500—2500 år tilbake. Men helleristningene forteller at også vi var medlemmer av den samme *kulturkretsen*. Det finnes mest konsentrert i Østfold, på Jæren og i Trøndelag, altså i våre beste jordbruksdistrikter. Og i Trøndelag finner vi igjen den største konsentrasjonen i Stjørdalen, hvor helleristningene ligger som perler på en snor i solvendte liene, med tyngdepunktet i Hegra.

Det er nå 50 år siden de første ble funnet, og seinere har bygde-
arkeologen Einar Hermstad registrert en rekke av dem. Men bare noen få av dem er systematisk undersøkt, og jorda gjemmer nok mye ennå. Det største ligger på John Nielsens gård Leirfald, og ble avdekket fullstendig for noen år siden ved dugnadsarbeid av Hegrasbyggene. Det er vel det største sammenhengende felt i hele Nord-Europa. Men også på Bjørngård og vest for Hegra kirke finnes felter som er av de største i landet.

Vi kan vel gå ut fra at helleristningsfeltene markerer det første landnåm av bufaste bønder, og hvert felt skulle da svare til en av bronsealderens «ophavsgaarder», som seinere har utviklet seg til ei grend. Helleristningsberget var gardens eller grendas helligsted, hvor det ble ofret og utført religiøse seremonier for å sikre godt år og grøde. De figurene vi finner er religiøse symboler som står i sammenheng med soldyrkelse og fruktbarhetskultus.

Det er et fremmedartet billedspråk med en vrimmel av tegn som vi for en stor del ikke kan tyde. Det er skip, hester og andre dyr, solbilleder, ormer, skålgroper, fotsåler, ornamenter, menneskefigurer, og kombinasjoner av disse bilder som kanskje kan ha en dypere mening, kanskje bare er tilfeldigheter.

Hele den idéverden som vi møter i disse helleristningene gir oss assosiasjoner til den indre del av Middelhavet. De samme tegn og symboler finner vi i den gamle kulturen på Kreta. Skipsfigurene viser tydelige likhetstegn med gammel-greske og egyptiske skip. Skip og solbilleder blir kombinert på samme måte som i Egypt, ja, vi kan til og med finne framstillinger av vogner av akkurat samme type som den stridsvognen som fantes i Tutankamons grav!

Fra billedvrømmelen på Leirfall-feltet

Foto og montasje: Furunes, Stjørdal

Stortingsmann Leirfall og Nils Trøite
funderer

En sammenheng må det være. Men om den er kommet ved langsom påvirkning som har spredt seg som bølger i vannet blant fastboende folk, eller ved innvandring av stammer som er kommet sør fra Middelhavslandene, ja, det kan vi ikke si noe sikkert om. Men bronsealderen må ha kommet raskt til Norden, og det støtter jo den teorien. Mye tyder også på at

Trøndelag har fått bronsekulturen ved innvandring østenfra over svensk Uppland.

I sentrum av helleristningsberget på Leirfald finner vi en gruppe skip som er hogget inn med stor omhu og med flott teknikk. Linjeføringen er fin, det er en kunstner som har ført verktøyet. Men like ved kommer en serie skip, som er den rene motsetningen, klosset og slurvet utført. Og slik kan vi bortover hele berget skille ut de forskjellige risterne — eller tidsperiodene.

De forskjellige religiøse symboler har gjort seg sterkere eller svakere gjeldende gjennom de hundreder av år berget har vært helligsted for bronsealdergrenda oppe ved Leirfald. På en del av berget dominerer *ett* symbol, på andre deler et annet. De fleste hestefigurene finnes konsentrert på den østre tredjeparten av feltet, og dette tyder avgjort på at i en viss periode har hesten vært et ledende symbol. Øverst oppe er det en serie av firkanter og i forbindelse med hver av dem en figur som minner om et anker. En liknende figur finnes på ei steinhelle fra den store høvdinggraven i Kivik i Skåne, uten at arkeologene er blitt enige om hva den skal forestille. Kanskje skal firkantene symbolisere åkerfelter. Her oppe er det forøvrig et helt virvar av figurer som vanskelig kan forklares, og spredt mellom dem spiraler, konsentriske sirkler og skålgroper som kan være ordnet konsentrisk eller inne i en sirkel. Her finnes også en mannsfigur uten hode og med utslåtte armer med sprikende fingre.

Fra de omhyggelig utførte skipsbilledene i sentrum av feltet er det en overgang til mer og mer stiliserte skip. Det ser ut til at mens solskipet opprinnelig har vært religionens store symbol — omtrent som korset i kristendommen — så har det skjedd en utvikling hvor selve *solbilledet* etter hvert er blitt det sentrale. Lengst i vest er det en rekke solbilleder som er plassert i stammen på skip, som er svært enkelt utført. Til slutt er skipet bare antydnet ved en krok i nedre kant av solen.

— Noe av det som en først legger merke til når en kommer opp til feltet er en gruppe på 13 menneskefigurer. Det er helt klart et religiøst opptog som her skal framstilles. Tre av figurene som er plassert over de andre, har horn — det kan være dyrehorn, masker eller hornhjelmer, slik som en har funnet dem i Danmark. Om arkeologene er enig med meg, vet jeg ikke, men personlig tror jeg at disse tre er offerprester som er utstyrt med horn og masker for å virke uhyggelige og mystiske. Masken markerer en avkopling av personen — når en skuespiller maskerer seg er han ikke lenger Henki Kolstad eller Alfred Maurstad, det er ikke *han* som er ansvarlig for det som foregår. En maskert offerprest er ikke lenger privatmenneske, men redskap for høyere makter.

Den første i den nederste rekken er dobbelt så stor som de andre. Både gjennom plasseringen i prosesjonen og størrelsen peker han seg ut som en gud eller representant for guddommen. I primitiv billedframstilling er guden alltid større enn de andre. Av vers i Iliaden går det fram at det var vanlig å framstille gudene som større enn vanlige mennesker, slik også i egyptiske bilder av Farao. Et barn vil instinktsmessig tegne Gud eller kongen større enn andre.

Legg merke til hodet — det har et spisst nebb — skal vi si det er et fuglehode?

Personer med fuglehode finnes på mange helleristninger, ofte større enn andre, og i spissen for en prosesjon. Det er neppe for dristig å anta at i bronsealderens gudsdyrkelse har en gud med fuglehode vært en sentral skikkelse. Når vi så vet at det har vært en fruktbarhetskultus som har stått i soldyrkingens tegn, så ligger det nær å tro at den store figuren på Hegra-feltet personifiserer selve *solguden*. Og her ligger det nær å tenke på at de egyptiske

Bronsealderens storbondedatter var et barn av solvarme sommere. I danske graver finner vi henne med en tett-sittende jumper og et hulahula-skjørt av ullsnorer, bar-bent — men med manikurerte negler og praktfulle bronse-smykker.

solgudene Ra, Horus og Osiris ofte er framstillet med fuglehode, og har solskipet som attributt.

Ellers er det trukket paralleller mellom bronsealder-symbolikken og religiøse symboler fra Middelhavslandene. Det må en også kunne gjøre i dette tilfelle. Det må være en sammenheng mellom solguden med fuglehodet i den nordiske bronsealder og egyptenes solgud.

Mellom nr. 8 og 9 i rekken er det to tverrstreker som ikke kan forklares på annen måte enn at de er bundet sammen. Det er alminnelig antatt at menneskeofringer forekom under bronsealderens religiøse fester, men noe egentlig fullgyldig bevis har vi ikke. Her har vi, etter min mening, et nokså avgjørende bevis. Den eneste forklaring på de to sammenbundne karene må være at det er to stakkarer som føres fram for å ofres.

— Slikt var vel ikke noe som hendte hvert år, det var noe de grep til når avlingsutsiktene var usedvanlig dårlige og det trengtes et ekstra stort offer for å vinne gudenes godvilje. Og innhoggingen i berget av offerstenen tjente kanskje til å minne gudene om det.

— Tro om ikke de matadorene som i sin tid gav altertavler til kirkene hadde en snev av samme tankegang?

— Når en står foran ristningsfeltet på Leirfald, kan en ikke unngå å føle noe av det mystiske og fremmedartede som ligger over hele bronsealderen. Hva var det som gikk for seg på dette stedet for tre tusen år tilbake? Det vi har lov til å si som sikkert, er at her har vi hatt det religiøse midtpunktet for gårdene omkring, og her har det under årstidenes veksling vært holdt religiøse fester som

skulle trygge vekst og grøde. Sikkert har også seremoniene vært preget av en fruktbarhetskultus som ikke er helt i stil med våre begreper om sømmelighet. — «Festspillene har neppe vært for snerpede mennesker», sier den danske dikteren Palle Lauring. Bål har flammet, det er blitt ofret mennesker og dyr. Det har vært opp-tog av maskerte offerprester, guden har vært til stede i maskert skikkelse. Og over det hele har bronselurenes tunge, malmfulle toner fylt luften, mens folket er blitt grepet av ekstasen.